Пета глава

Окаяна бъркотия

Що се отнася до Сирия, Франция, а не Турция е врагът.[1]

Т. Е. Лорънс до семейството си, февруари 1915 г.

Скоро след поемането на поста си в хотел „Савой“ Лорънс окупира най-голямата стена в офиса и я покрива с огромна, разделена на секции карта на Османския свят. В свободните моменти той ще стои до отсрещната стена и ще се взира в нея толкова дълго, колкото му позволява времето, обхващайки я в цялата ѝ необятност.

До януари 1915 г. той очаква турската атака на Суецкия канал с известна доза нетърпение. Една от причините е, че не храни особени съмнения в нейния изход. За да стигнат до Канала, турците първо ще трябва да преминат през негостоприемния Синайски полуостров почти 200 километра. Тъй като добре познава това огромно пространство и особено ограничените му водоизточници, Лорънс е убеден, че атакуващата сила неизбежно би била доста малка – със сигурност не и 100 000 войници, както предполагат някои паникьори в британската военна йерархия – и поради това лесно ще бъдат отблъснати.[2]

Но главната причина за нетърпението му е, че той вече планира следващата глава в Близкоизточната война, тази, която ще се осъществи, щом турското нападение бъде отблъснато. Тогава ще дойде моментът британците да преминат в настъпление и, взирайки се в картите си в „Савой“, Лорънс търси местата, в които войските могат да ударят Османската империя с най-голям опустошителен ефект.

Една наистина странна особеност отдавна му прави впечатление: въпреки огромните си размери и слабата политическа кохезия, от гледна точка на географията, империята е поразително добре защитена. Политическото и духовно ядро на Османския свят, разбира се, е древният град Константинопол

◇◇◇

заедно с планинския район на Анадол, изконният център на турците, простиращ се на изток. Това съсредоточаване неизбежно въздейства на въображението на британските военни стратези с примамливите си перспективи и по-конкретно с шанса да „обезглавят“ врага си: ако този град и този регион бъдат завзети, няма да има почти никакво съмнение, че всичко друго бързо ще рухне.

Но всеки възможен път към осъществяването на тези идеи среща огромни препятствия. Европейските съседи на Турция – Гърция и България, все още са неутрални и няма много пространство за маневриране за подход от запад по суша към Константинопол. На теория съюзникът на Великобритания – Русия, е готова да опита източно настъпление от позицията си в далечния край на Анадол, но тъй като вече са обезкървени до капка от германците на Източния фронт, руснаците вероятно ще изчерпят наличните си човешки и материални ресурси, преди да пробият навътре в планинския терен. Що се отнася до южния подход, това означава или пехота да настъпи бавно през Анадол, където ще се натъкне на свирепа местна съпротива – както и на планинския терен, – или военноморски флот да премине през двете редици турските укрепления, ограждащи широкия пет километра пролив Дарданели. Просто няма лесен начин.

Но алтернативата да се започне от някаква точка по периферията на Османската империя изглежда още по-зле. Британските индийски войски са завзели петролните полета в Южен Ирак през първите дни на войната, но марш по суша оттам означава повече от хиляда и сто километра тежък преход през речните тресавища и пустинята, преди да бъде достигната границата с Анадол. По същия начин настъпление от Египет означава първо преминаване на пустинния Синайски полуостров, след това сблъсък с турските войски, струпани в тесния вход на Южна Палестина.

Но сред цялото това огромно пространство съществува една изключително уязвима точка в стената на естествени защитни укрепления на Османската империя. Това е заливът на Александрета в Северозападна Сирия, където дългата северно-южна крайбрежна линия на източния средиземноморски бряг излиза на скалистото крайбрежие на Анадол. Александрета не само притежава най-доброто дълбоко естествено пристанище в източната част на Средиземно море, решаващ плюс за амфибийни операции, но и сравнително равнинен релеф на изток, осигуряващ достатъчно широко място за маневриране на сухопътни войски и за навлизане дълбоко във вътрешността.

Но това са военни съображения, които редица висши британски офицери в Египет са осъзнали дори преди пристигането на Лорънс. Това, което само той е видял, благодарение както на познанията си за областта – Джараблус лежи само на сто и шейсет километра източно от Александрета, – така и на наблюденията си от първа ръка върху османското общество, е политическата страна на нещата.

Една от най-големите скрити опасности за всяка империя, влизаща във

война, е, че в нейните рамки често има големи общности от хора, които не искат да имат абсолютно нищо общо с нея. И колкото по-дълго продължат войната и нейните лишения, толкова по-засегнати и негодуващи, и толкова по-податливи на обещанията и пропагандата на враговете ѝ ще станат тези общности. Повечето от воюващите империи в Европа са се сблъсквали с тази вътрешна опасност, докато войната се проточва, но пред каквито и проблеми да са се изправяли европейците в това отношение – а в някои случаи те са били значителни, – те бледнеят в сравнение с тези на младотурците в Константинопол. Съвсем ясно е, като се има предвид изключително многоезичната природа на тяхното царство, че почти всеки курс на действие, който биха могли да поемат, ще спечели подкрепата на някой сегмент от населението, но със сигурност ще отчужди друг. Това затруднение е илюстрирано от смесените резултати от призива за джихад през ноември. Въпреки че за кратко е развълнувал мюсюлманската младеж, е ужасил немюсюлманското население на империята. В същото време много консервативни мюсюлмани араби, които вече са станали мнителни заради фаворизирането на етническите турци от младотурците, възприемат този призив като циничен опит от един все по-светски режим да заиграва с картата на религията.

Но макар Османската империя да е мозайка, тя е от тези модели, в които различни „цветове“ преобладават или отслабват в отделните региони на огромното ѝ пространство. И ако някой проучи тази мозайка отблизо, ще забележи, че има едно място в това голямо пространство, където много от тези модели се сливат, създавайки един вид етнически и религиозен епицентър – Александрета.

Лорънс вече е убеден, че заради разстоянието и сравнително оскъдните ресурси, една конвенционална война срещу Турция няма да има ефект. Вместо това британците трябва да следват т.нар. несиметрична стратегия. Което означава да се възползват от вътрешните пукнатини в обществото на врага си и да изковат съюзи с недоволните елементи в него.

Районът на Александрета е демаркационна линия между турския свят на Анадол на север и на огромния арабския свят на югоизток – и както Лорънс добре знае от годините, прекарани в Джараблус, арабите в Северна Сирия изпитват все по-силно недоволство срещу турските си господари. Александрета е разположена и на ръба на арменския регион, чиито обитатели са били подлагани на периодични кланета от турските им съседи. Със сигурност няма друг народ, който да има повече причини да се разбунтува срещу Константинопол, от арменския. Според Лорънс, доста встрани от чисто военните ѝ предимства, едно британско акостиране в Александрета почти сигурно ще предизвика бунтове срещу турците сред сирийците и арменците, бунтове, които естествено биха допълнили британската кампания.

Но Лорънс има и информация от първа ръка, която прави идеята му дори още по-привлекателна. Главната магистрала, свързваща Анадол с юга, преминава през околностите на Александрета, и както Лорънс знае от времето,

прекарано там, магистралата е в ужасно състояние. В допълнение Хиджазската железница, която свързва Константинопол с неговите арабски владения, преминава през този район или, да го кажем по-точно, частично го свързва, защото това, което Лорънс също знае, благодарение на пътуването си през региона шест месеца по-рано по искане на Стюарт Нюкомб, е, че два основни участъка на тази железница в планините Тавър и Аманус на север от Александрета са много далеч от завършване. Това означава, че турците не биха могли да реагират бързо, ако атакуваща войска поеме контрола над района, и при забавянето на реакцията им всички точки на юг, откъснати от снабдяване или въоръжаване, бързо могат да паднат. И тогава само с шепа войници в Александрета – Лорънс преценява, че ще са необходими две или три хиляди – британците ще имат потенциал не само да разцепят Османската империя на две, но и да завладеят една трета от населението и над половината от територията ѝ (извън войната) само с едно изненадващо нападение.

Лорънс не е бил единственият, който е виждал извънредната уязвимост на Александрета, турците са били не по-малко наясно от него – толкова наясно всъщност, че това вече ги е принудило да изтърпят един от най-унизителните епизоди в Първата световна война.

На 20 декември 1914 г. самотен британски военен кораб, „Дорис“, се появява до Александрета и в дръзка игра на блъфиране, отправя ултиматум към местния турски командир: или да освободи всички чуждестранни пленници в града и да предаде всички боеприпаси и целия железопътен подвижен състав, или ще бъде подложен на бомбардиране. В отчаянието си, защото не са имали оръжие, с което да се противопоставят на такава атака, турците заплашват да убиват по един британски затворник за всеки един от своите граждани, убити при бомбардировките. Тази заплаха, която е в крещящо нарушение на военните конвенции от Женева и Хага, предизвиква яростно възмущение в средите на дипломатическата общност и бързо е отменена от ръководството на младотурците в Константинопол. Постигнат е странен компромис: в замяна на това, че британците няма да обстрелват града, турците се съгласяват да унищожат двата парни локомотива, които седят на гарата на Александрета. Но притеснените турци скоро са принудени да признаят, че нямат нито експлозиви, нито опит, за да изпълнят тяхната част от сделката, така че на сутринта на 22 декември на един експерт по взривовете от „Дорис“ е позволено да слезе на брега и да взриви машините. Разбираемо е, че вниманието на британското правителство към аферата „Дорис“ до голяма степен е съсредоточено върху смъртната заплаха, но за Лорънс инцидентът простичко изяснява колко много са се паникьосали турците от това, което би могло да им се случи в Александрета.[1]

◇◇◇

Макар и да е само обикновен старши лейтенант, изпаднал до подреждане на карти, Лорънс е в уникална позиция, от която може да разпространява идеите си до най-високите нива на структурите на британското военно планиране, благодарение на прикачването му към военната разузнавателна част. И със сигурност не е случайно, че макар акостиране в Александрета да е обсъждано и преди, планът придобива спешен характер малко след неговото пристигане в Кайро. Имайки предвид подхода му към граматиката, Лорънс почти със сигурност може да бъде разпознат като автор на един решаващ меморандум на военното разузнаване от 5 януари 1915 г.: „Бяхме информирани от два добри източника, че германското ръководство в Сирия не се страхува от нищо толкова много, както от наш десант в Северна Сирия – те самите казват, че това ще бъде последвано от общо дезертиране на арабските им части. Няма съмнение, че този страх е основателен, и че непосредственият резултат от наша окупация на Александрета ще бъде всеобщ арабски бунт, насочван от Панарабската военна лига“[1].

Лобирането му дава ефект. На 15 януари 1915 г., само месец след пристигането му в Кайро, Лорънс е изпратил актуална информация на стария си наставник в Оксфорд Дейвид Хогарт. И тъй като писмото трябва да мине през военните цензори, той използва умишлено неясен тон: „Нашата специална работа върви добре. Ние всички работихме здравата, за да отклоним „тях“ от това, което мислим за погрешно възприета линия – и изглежда сме успели напълно, така че днес имаме всичко, което искаме за момента, и затова се чувстваме абсолютно отегчени“[2].

С „тях“ той намеква за висшите британски военни стратези в Кайро и Лондон, а с „работа“ – за амфибийния десант в Александрета. Единственият проблем засега според Лорънс е дългоочакваното турско нападение на Суецкия канал да бъде безопасно заровено в миналото.

Заради високия дух на войниците си за кратко дори и Джемал паша е развълнуван от мисълта, че в крайна сметка може просто да успеят. „Всеки беше абсолютно убеден, че Каналът със сигурност ще бъде прекосен – спомня си той, – че ние щяхме да се окопаем на отсрещния бряг и че тогава египетските патриоти ще се надигнат и ще атакуват англичаните в тила.“[3]

Един от източниците на този покачващ се оптимизъм в редиците на османската Четвърта армия в края на януари 1915 г. е необикновената сила на духа, която бойците са показали при прекосяването на Синай – блестящ пример за това какво е възможно, когато към настървението на турците се добави немската организация. Този 200-километров преход е планиран с ме-

◇◇◇

сеци и включва почти свръхчовешки логистични приготовления. Инженерни единици, ръководени от германски офицери, са разположени предварително в пустинята, за да изкопаят кладенци за идващите войски, да изградят резервоари за събиране на дъждовната вода и депа с боеприпаси. Големи впрягове с волове са изтеглили разглобените понтонни мостове, необходими за преминаването на Суецкия канал, както и на тежката артилерия на армията, а около дванайсет хиляди камили са били събрани чак от Централна Арабия за превозване на продоволствието.

В началото на януари армия от тринайсет хиляди души потегля по три различни пътя през пустинята и въпреки лишенията в този поход – ежедневната дажба на всички се състои само от половин килограм сухари и шепа маслини, – до края на месеца настъпващата войска заема позиции само на няколко километра източно от канала, готова за удар. Разбира се, британците в Египет знаят, че атаката може да започне всеки момент – техните разузнаващи самолети са фотографирали и от време на време са обстрелвали някои от турските формации, – но като че ли нямат представа колко голяма е войската или къде по цялата дължина от сто и шейсет километра на Канала ще ударят. Всичко това повдига духа на войниците на Джемал.

„Бях свикнал да говоря с войниците си всяка вечер за победата, която ни очаква – пише той, – и колко славна ще бъде тази победа. Исках да се запази жив свещеният плам в цялата войска... Ако по силата на някакъв неочакван щастлив удар това начинание... ни донесеше успех, ние трябваше естествено да го приемем като добра поличба за окончателното освобождение на ислама и Османската империя.“[1]

Един човек, който не е склонен да споделя тези големи надежди е майор Курт Прюфер. Заедно с малък контингент от германски младши офицери той е преминал през суровите изпитания при прекосяването на пустинята и отдава целия му успех на щателното планиране на главния германски военен съветник на Джемал – подполковник с колоритното име Фридрих Крес фон Кресенщайн. И все пак планирането има граници и макар да не е професионален войник – точно както и Т. Е. Лорънс, и той е получил офицерско назначение без реално военно обучение, – Прюфер преценява, че промененото лице на съвременната война почти със сигурност означава проблеми пред предстоящата офанзива. Действайки в ерата на въздушното разузнаване, още в началото британците несъмнено имат много по-добра представа за войската и намеренията им, отколкото турците са предполагали.

Прюфер получава потвърждение за това от собствените си разузнавателни мисии до Канала. Планът за атаката предвижда фланговете на турската армия да извършат подвеждащи финтове в северния и южния край на водния път, докато основната войска от около шест хиляди и петстотин войници щурму-

◇◇◇

ва близо до средата му, точно над Голямото горчиво езеро. Когато Прюфер се присъединява към разузнавателния отряд, който се промъква до Канала сутринта на 25 януари, той забелязва само две британски драги и няколко малки леки лодки в езерото. Три дни по-късно обаче британското присъствие е нараснало до няколко транспортни кораба и два крайцера, число, което се увеличава с още двайсет кораба на 30 януари. Междувременно Прюфер едва оцелява, когато британски военен самолет пуска две бомби над главния щаб на лагера.

„Признавам, че ударите на бомбите, мощните експлозии и черните талази дим ме уплашиха – отбелязва той в дневника си, – въпреки че направих всичко по силите си, за да го скрия. В лагера всички хукнаха един през друг в пълен безпорядък.“[1]

Според Прюфер всичко подсказва, че идва бедствие. „Крайцерите на врага в езерото контролираха ситуацията – пише той след завръщането си от разузнавателната мисия на 30 януари. – Ние ще бъдем унищожени още преди да стигнем до околностите на канала.“[2] Тази нощ той е изял своята „храна на палача“ – аспержи и френски тост.

Нападението най-накрая започва в ранните сутрешни часове на 3 февруари 1915 г. Възползвайки се от кратка пясъчна буря, която скрива действията им, турските инженерни части набързо сглобяват десет понтонни моста в периферията на канала, докато пехотинците се струпват зад тях, готови за атака. В решителния момент обаче е включен британски прожектор и всичко блесва като на длан. С масиран пушечен и артилерийски огън седем от понтонните мостове са унищожени почти незабавно. Това може и да се е оказало благоприятно за Четвърта армия, тъй като ограничава последващото клане. Защото приблизително шестстотинте турски войници, които са успели да стигнат до отсрещния бряг, преди пътищата им за отстъпление да бъдат отрязани, до един са убити или принудени да се предадат.[3]

Прюфер получава донкихотовската задача да поведе дългия керван фургони, натоварени с чували пясък. Планът предвижда тези торби да се използват както за блокиране на канала, така и за да се изгради мост към отсрещния бряг. Вместо това през по-голямата част от деня той се придвижва бавно от една точка на хаоса на фронтовата линия до следващата, докато британските военноморски снаряди избухват навсякъде.

С падането на нощта Джемал и неговите висши германски съветници стигат до заключението, че ситуацията е безнадеждна и предприемат общо отстъпление през пустинята Синай. За тяхна най-голяма изненада британците не правят опит да преследват бягащата армия и позволяват оттегля-

◇◇◇

нето ѝ да бъде толкова систематично и дисциплинирано, каквото е било и настъплението ѝ.

Въпреки собствената си мрачна оценка в навечерието на битката, неуспехът на нападението на Канала сякаш хвърля Курт Прюфер в униние. Грижейки се за леко ранената си ръка – очевидно е бил ударен от шрапнел по време на атаката, – той се скрива в Хафир ел Андша, град в оазис в източния край на Синай, за да оформи съобщенията си до Макс фон Опенхайм и Ханс фон Вангенхайм – германския посланик в Турция. Изразява се рязко, дори подигравателно за неуспеха на кампанията за предизвикване на египетско въстание. „Въпреки цялата ни агитация – пише той на Опенхайм, – въпреки хилядите [джихадистки] брошури, при нас не дойдоха никакви дезертьори... Египтяните са дори по-страхливи, когато са отчаяни, и им липсва истинска любов към отечеството.“[1]

Но разочарованието му очевидно има по-дълбоки корени. Откакто работи в един екип с Макс фон Опенхайм, бившият ориенталист пламенно е прегърнал идеята за панислямски джихад срещу враговете на Германската империя. А сега не само битката, но и цялата кампания разкрива несъстоятелността на тази идея. От самото начало между турските и арабските части на атакуващата войска се появява напрежение, което с течение на времето се задълбочава. Много от арабите са избягали още със започването на стрелбата или не са застанали в първите редици, макар някои да са се придвижили към врага. Прюфер обсипва с особено презрение номадските бойци бедуини, много от които той лично е наел да действат като разузнавачи и които са изчезнали в решителния ден. В действителност единственият обединяващ елемент в тази капризна маса е антипатията към германските съветници. Дори много турски офицери са възприели политиката на „пасивна съпротива“ срещу всеки съвет, предложен от германците през цялата кампания.

„Свещената война – съобщава Прюфер от Хафир ел Андша на стария си ментор – е трагикомедия.“[2]

Оценката на Джемал паша е доста по-оптимистична. Макар нападението очевидно да не е довело до египетското въстание, на което се е надявал, то все пак би могло да накара британците да задържат повече войски в резерв в Египет, с което да намалят частите си за сражения по други места. Освен това, когато обявява, че отменя битката, армията му все още до голяма степен е непокътната. В същото време, докато си проправят път обратно през Синай, Джемал и Прюфер несъмнено са споделяли едно и също нарастващо чувство на безпокойство. Предвид реваншисткия характер на войната, скоро ще последва британска офензива в отплата. Единственият въпрос е къде ще

◇◇◇

се състои тя, а от последните им трудни пътувания през Сирия и двамата знаят най-вероятното място – района на Александрета.

Но не само разрушените железници и „каналните“ пътища там са причина за притеснение. В общата надпревара за събиране на надеждни авангардни войски за фронтовата линия турците са били принудени да сведат защитата на региона на Александрета до две второразредни дивизии, съставени почти изцяло от сирийски араби. Недоволни от турските си господари дори и в най-добрите времена – а това определено не са най-добрите времена за османския свят, – твърде вероятно е тези арабски части да се огънат още при първия знак за съюзнически десант, а вероятно и да преминат на другата страна.

Всъщност безпокойството на Джемал паша за Александрета вече го е довело до извършване на необикновено безразсъден акт. В отчаяното си желание да прикрие унизителната уязвимост на града, именно той е отправил заплахата за екзекутиране на британските пленници предишния декември, когато „Дорис“ стои на котва в морето. Сега, след събитията при Суец, сирийският управител е сигурен, че британците биха посегнали към ахилесовата пета на Турция още веднъж и че този път няма да има преговори, няма да може да ги спре.

През цялата човешка история има не малко случаи, когато значително превъзхождаща военна сила, противно на всички очаквания, стига до поражение, а не до сигурна победа. Това явление обикновено се дължи на една от три причини: самонадеяност, толкова заслепяваща вяра в собственото си военно или културно превъзходство, че врагът не се приема сериозно; политическа намеса; тесногръдие, тази любопитна тенденция сред военните стратези и генерали да смятат, че погрешният подход може да бъде поправен просто чрез изсипване на повече войници и огнева мощ в битката. В началото на 1915 г. британската армия ще тръгне към провал в такива колосални размери, че за осъществяването му ще е нужно обединяването на всичките тези три фактора.

След осуетяването на турското нападение в Суец на 3 февруари Лорънс и други членове на разузнавателното поделение в Кайро предполагат, че плановете за акостиране в Александрета веднага ще влязат в ход. Вместо това военните стратези в Лондон вече са се фокусирали върху друго място на османското крайбрежие – пролива Дарданели под Константинопол.[1]

Дарданелите е едно от най-странните природни образувания на земята – тесен, подобен на фиорд воден път, ограден на изток от азиатския турски бряг и от планинския полуостров Галиполи на запад. След петдесет километра между планините проливът се отваря на север към затвореното Мрамор-

◇◇◇

но море, в чийто далечен край се намира Константинопол (дн. Истанбул). По очевидни причини южният вход на Дарданелите, излизащ в Средиземно море, винаги е бил смятан за морска врата към този град, и от древни времена всяка цивилизация, която е контролирала региона, поддържа укрепления там. През 1915 г. високите склонове над пролива са осеяни с османски крепости, които са издигнати върху руините на византийски крепости, които на свой ред са били построени върху руините на гръцки и римски укрепления.

„Завладяването на теснините“ е била съблазнителна цел за британските военни стратези още от момента, в който Турция е влязла във войната, и най-вече за Първия лорд на Адмиралтейството Уинстън Чърчил. Той многократно изтъква пред британския кабинет – често до втръсване, какъвто е стилът му, – че беззащитният Константинопол е точно на север от пролива и че тук се крие шансът бързо да обезглавят турските си противници и да ги извадят от войната. Допълнителен аргумент за пробив при Дарданелите е апелът за помощ от Русия, силно притисната от германските и австро-унгарските войски на север. Тъй като северните пристанища на Русия са сковани в лед и в тях патрулират мародерски германски подводници, единственият възможен морски маршрут за такава помощ, твърди Чърчил, е от юг.

Докато консенсусът за военноморска операция „Дарданели“ се оформя в Лондон, онези в Кайро, подкрепящи акостирането в Александрета, се оказват губещи – казано им е, че тъй като Кралският флот ще се фокусира върху първата операция, ще бъде твърде слаб, за да подкрепи втората. Това твърдение очевидно е абсурдно. Дори и най-песимистичните оценки на военното министерство сочат, че Александрета може да бъде завзета от около 20 000 войници – много повече от две-три хилядите, които предвижда Лорънс, но все пак съвсем нищожен брой в сравнение с броя на хората, които безучастно се взират през неутралната зона на Западния фронт.[1] Истинският проблем е институционалното съсгледство. Тъй като Дарданелите сега са станали първи приоритет в Близкия изток, всяко действие при Александрета попада в класификацията отклоняване, а сред висшите британски военни стратези, с техните закостенели идеи от деветнайсети век за струпване на цялата налична сила в една точка, отклоняването е другото име на разсейване на вниманието.

Към това се прибавя и ледената самонадеяност. Турция е треторазрядна държава, нейните войници са зле нахранени, зле обучени, зле въоръжени и размирни. През последните пет години те са били побеждавани от италианците, българите, гърците, сърбите и черногорците. Съвсем наскоро са прогонени от Суецкия канал и са избити от руснаците в битката при Саръкамъш в Източна Турция. „Ако вземем турската армия като цяло – докладва един британски офицер на началниците си през ноември 1914 г., – трябва да кажа,

◇◇◇

че тя беше [просто] милиция, съвсем скромно обучена и съставена като правило от корави, но глуповати селяни, толкова податливи на паника пред неочакваното, колкото и всички необразовани хора.“[1] Какъв ли шанс изобщо би имала тази паплач срещу мощта на Британската империя? Ерго, защо да ги ощипят по петата в Александрета, когато биха могли да бъдат обезглавени в Константинопол?

Но има един съвсем различен проблем в играта, който няма нищо общо с военните стратегии или високомерие и който изцяло е свързан с политиката. Още от самото начало на войната французите са заявили претенции към Сирия като военен трофей към награда, която ще получат, щом конфликтът приключи. Въпреки че анклавът Александрета е извън общоприетите признати граници на Велика Сирия, всички британски приказки за сирийско въстание, което със сигурност ще последва десанта там – приказки, които по ирония до голяма степен се дължат на докладите на Лорънс до Лондон, – изключително много изнервят французите. Казано просто, ако ще има влизане на съюзниците в сирийския регион, французите искат да бъдат в него от самото начало, за да поемат контрола над ситуацията. Това е разбираемо, що се отнася до доводите им може би, но има и един парадокс: тъй като Франция е силно притисната на Западния фронт, тя няма войски за такова начинание, което означава, че целият регион, включително Александрета, ще бъде забранен за военни действия дори на съюзниците ѝ.

Дали мнението му е основателно или не, но според Лорънс, именно това противопоставяне на французите, много повече от съсгледството на британското военно министерство, проваля плана „Александрета“. В средата на февруари, докато новината за френската позиция циркулира сред шокираните служители на разузнаването в хотел „Савой“, той пише кратко писмо до родителите си, в което с горчивина отбелязва: „Що се отнася до Сирия, Франция, а не Турция е врагът“[2].

Първоначално обаче изглежда, че възмущението на Лорънс може да е неуместно и Дарданелите да се окажат успешен ход. На 19 февруари обща британско-френска флотилия се появява на южния вход на пролива и започва безпрепятствено да обстрелва с далекобойните си оръдия турските крепости там. Тъй като турците отговарят само със символичен ответен огън, повечето от външните им укрепления скоро са превърнати в чакъл и командирът на британската флота самонадеяно прогнозира, че чрез методично придвижване през пролива и унищожаване на всички останали турски укрепления неговата армада може да стигне до Константинопол за две седмици. Жителите на града определено са съгласни с него. Докато съюзническият флот отплава да

◇◇◇

презареди за голямото настъпление, падането на Константинопол изглежда толкова предрешен въпрос, че златните резерви на страната бързо се изнасят в безопасно скривалище във вътрешността ѝ и много висши правителствени служители тихо кроят планове за лично спасение в непредвидена ситуация чрез бягство.[1]

Човекът, който не споделя тази гледна точка, е Т. Е. Лорънс. Дори напротив, той все още има надежда, че докато операция „Дарданели“ не се е разгърнала в пълен мащаб, може да има шанс да убедят французите, и използва затишието след обстрела от 19 февруари, за да продължи да настоява за акостиране в Александрета. Но не постига успех. Във висшето британско военно командване остават глухи за аргументите му и той най-накрая се обръща към един човек, за когото знае, че има добри връзки с британската политическа йерархия – Дейвид Хогарт.

Макар Лорънс винаги да е поддържал неформален, колегиален тон със своя ментор, писмото му до Хогарт на 18 март е в много по-различен стил: умоляващ, а на места дори взискателен. След като очертава важното значение на завземането на Александрета – „ключът към целия район, както и вие знаете“ – и предупреждава за опасността, ако тя попадне в ръцете на която и да е друга държава, той едва ли не дава на Хогарт набор от заповеди за борба с различните сили, които се противопоставят на плана: „Можете ли да накарате някой да подметне на Уинстън [Чърчил], че на брега на морето има петролни находища (препоръчвани като много изгодни от много инженери, но за които турците винаги са отказвали концесии), огромни железни залежи близо до Дьортьол на 16 километра на север, а също и въглища... След това отидете до F.O. [Външно министерство], ако е възможно. Подчертайте, че в Багдадската конвенция Франция се отказа от Александрета в полза на германците и се съгласи, че тя не представлява част от Сирия. Закълнете се, че не представлява част от Сирия – а вие знаете, че там се говори на турски език... Чрез завземане на Александрета с 10 000 войници ние ще бъдем непобедими“[2].

Но независимо дали Хогарт е имал достатъчно влияние, за да изпълни тези инструкции или не, вече е твърде късно. В деня, в който Лорънс изпраща писмото си (18 март), съюзническата флота се връща при входа на Дарданелите, за да възобнови кампанията по обстрела. Този път обаче нещата изобщо не се развиват така, както са планирани. През първите три часа съюзническата армада обстрелва крайбрежни укрепления със същата лекота, както през февруари. Бедата започва, когато на корабите от първа линия е заповядано да отстъпят, за да направят място за тези от втора линия. По време на бомбардировките през февруари турците са забелязали един странен навик

◇◇◇

на съюзническата флота – при обръщане на курса, почти неизменно завъртат корабите си дясно на борд. Залагайки на шанса, че тази традиция ще бъде спазена, те са разположили един ред мини в протока на мястото, на което се очаква да преминат съюзниците след обръщането. И наистина, около 2 ч. следобед оттеглящата се първа линия се насочва директно в минното поле.[1] Скоро един след друг три бойни кораба потъват, а три са силно повредени.

Макар терминът mission creep[2] с всичките му негативни конотации да не е съществувал през 1915 г., вероятно е можело да се отнесе до случилото се. При анализирането на фиаското в минното поле от 18 март британските военни стратези стигат до приемливия извод, че Дарданелите не могат да бъдат прочистени само с морска сила. Това, което не осъзнават, е, че тази кампания трябва да бъде изоставена в полза на нещо по-различно. Вместо това съюзниците сега ще дублират кампанията, като добавят настъпление по суша към военноморската атака на пролива.

Ще мине известно време, преди някой да осъзнае, че това решение е едно от най-съдбоносните през Първата световна война и в крайна сметка ще угаси всяка надежда, че може да се сложи началото на края на конфликта в Близкия изток и в по-широк аспект – в Европа. Междувременно режимът в Константинопол, който само няколко дни по-рано е обмислял изоставяне на столицата, е получил възможност да си поеме дъх и да набере нови сили, докато съюзниците отново спират операциите, за да организират съвместно пехотните си войски.

В средата на зимата на 1915 г. „Стандарт Ойл“, Ню Йорк, най-накрая решава какво да прави с Уилям Йейл. Освобождават го от Кайро – този нов Содом и Гомор, който толкова оскърбява неговата чувствителност на янки, и му нареждат да се върне в Константинопол.

„Сокони“ наблюдава задълбочаването на трагедията на Първата световна война с повече хитрост от всяка друга международна корпорация може би и е твърдо решена да я обърне в своя полза. В самото начало на войната компанията съставя план, съгласно който може да задоволява нуждите от петрол и на *двата* враждуващи европейски блока, чрез смяна на флаговете на танкерите си с флагове на неутралните нации. Макар тази схема да е уязвима, Йейл е открил, че „Сокони“ е измислила гениална нова система за контрабанда на петрол към Турция през неутралната България. Но това е маловажно в сравнение със следващия планиран ход на „Стандарт“ и именно за изпълнението на този по-голям план Йейл е върнат в Турция.

◇◇◇

Това, което босовете на „Бродуей“ № 26 са осъзнали, е, че докато войната в Европа продължава – и нещо също толкова важно, докато Съединените щати са извън нея, – те ще имат на разположение обширните територии на Османската империя на практика само за себе си. И докато техните британски, френски и руски конкуренти са блокирани до края на войната, те имат сега златния шанс да вземат толкова нефтени концесии в Близкия изток, колкото си пожелаят, и тъй като са единствената голяма компания, която все още оперира в региона, биха могли да го направят на възможно най-ниските цени. Схемата разчита на отчаяната нужда на Турция от петрол – жизненоважна стока, ако иска да има макар и минимална надежда да е конкурентна във военно отношение. Нефтът, идващ чрез българските контрабандни операции на „Сокони“, е нищожен в сравнение с огромните ѝ нужди и „Стандарт“ предлага едно възможно решение: Палестина.

Данните от различни геоложки проучвания от края на XIX в. сочат, че в Централна Палестина може да се намира едно от големите световни неразработени петролни находища.[1] Картографският екип, част от който през 1913–1914 г. е бил Уилям Йейл, е разгледал само малка част от тази зона от около сто и осемдесет квадратни километра, ограничени до границите на концесионните зони. „Стандарт“ иска да увеличи значително своите палестински владения и сега вижда начин да го постигне.

Точно преди завръщането на Йейл служители на „Сокони“ в Константинопол са казали на османското правителство, че след внимателно обмисляне със съжаление са стигнали до заключението, че зоната, обхваната от техните седем концесии в Корнуб е твърде малка, за да бъде финансово жизнеспособна за експлоатация.[2] Макар заключението да изглежда странно, идващо толкова скоро, след като „Сокони“ е започнала да влага сериозни усилия за разработване на тези концесии, по-належащият въпрос на жадния за петрол режим в разгара на войната е от колко площ още има нужда „Стандарт“? Отговорът: още две хиляди или, казано по-конкретно, от почти целия регион на Централна Юдея от Мъртво море до Средиземно море, който обхваща около една десета от сегашната територия на Израел.[3]

Но във всичко това има един ключов детайл, с който „Сокони“ не възнамерява да занимава турците. Компанията няма намерение действително да сондира за нефт, камо ли да го рафинира, до края на войната.[4] Нейната единствена цел е да използва „златния час“, който войната ѝ предоставя, за да си подсигури две хиляди квадратни километра за в бъдеще, бъдеще, което, при

◇◇◇

условие че бъде оказан правилен натиск върху правилните дипломати и политици, изобщо няма да зависи от това коя страна ще спечели в крайна сметка.

Като служител на „Сокони“ с най-голям опит в Палестина Уилям Йейл ще бъде най-важният човек за получаването на контрол над тази земя. Първото, което трябва да се свърши обаче, е да се промени минното законодателство на Турция. То е твърде архаично и сложно и е голяма пречка пред този вид заграбване на земя, което „Стандарт“ се надява да постигне. За целта в офиса на „Сокони“ в Константинопол започва работа по съставянето на изчерпателен набор от препоръки за обновяване на законодателството, предназначени за турския парламент – начинание, улеснено от обстоятелството, че са подкупили секретаря му.[1] Освен това Йейл е назначен в комисията по законопроекта. Именно по този начин двайсет и седем годишният Йейл, само осемнайсет месеца след като е напуснал работата си на общ работник в петролните полета на Оклахома, става инструмент за пренаписване на търговските закони на една чужда империя.

Германският хоспис е великолепна сграда от жълт камък и пясъчник, издигнат върху билото на Елеонския хълм в Ерусалим. Днес неговите строги линии са омекотени от обграждащите го кипариси и борове, но когато е бил построен в началото на XX в. по заповед и инструкции на германския кайзер Вилхелм II, голият терен и добрата видимост на билото са му придавали поскоро вид на баварски замък.

Създаден е за настаняване на германски поклонници и духовници, посещаващи Светите земи. С грапавите си каменни стълбища, свързващи различните му етажи, отворените вътрешни коридори и галерии с изглед към закътаните му градини хосписът създава усещането за особено приятен средновековен манастир. На приземния етаж има голям параклис, изграден от камък, а стъклописите и арките в мавритански стил напомнят за голямата катедрала в Кордоба.

Хосписът е толкова импозантен, че по време на Първата световна война Джемал паша го избира за седалище на своя щаб в Ерусалим – градът, в който той и неговият немски офицер за свръзка Курт Прюфер се връщат след злочестото им преживяване до Суецкия канал през февруари 1915 г. В Ерусалим управителят бързо става известен с пристъпите си на силна раздразнителност сред служителите в кабинета му. Неговият нов личен секретар – двайсет и една годишният офицер от запаса Фалих Рифки, забелязва това още в първия си работен ден в хосписа през зимата на 1915 г. След като е въведен във вътрешната светая светих на Джемал, Рифки наблюдава как той енергично подписва висока купчина документи пред него и след това ги подава на тримата присъстващи офицери, без да обръща внимание на двайсе-

◇◇◇

тината други мъже, които стоят в единия ъгъл на стаята бледи и треперещи от страх. Когато Джемал най-накрая приключва с документите и се обръща към скупчените мъже, старейшини от палестинския град Наблус, ги пита дали разбират сериозността на своите неуточнени престъпления. Старейшините очевидно не разбират, че въпросът е риторичен и започват да протестират, настояват, че са невинни и молят за милост.

„Тишина! – изкрещява Джемал. – Знаете ли какво е наказанието за тези престъпления? Екзекуция! Екзекуция! – Той оставя тази новина да отлежи малко, преди да продължи с по-спокоен тон: – Но вие трябва да благодарите на Бога за възвишената милост на Османската държава. Засега ще се задоволя със заточение на вас и семействата ви в Анадол.“[1]

След като старейшините му поднасят многословните си благодарности и са избутани навън, Джемал се обръща към Рифки, свивайки рамене. „Какво може да направи човек? Това е начинът, по който правим нещата тук.“

Епизодът олицетворява управленския стил на Джемал паша – мъж, за когото може би е било създадено понятието „непостоянен“. Вечно колебаещ се между яростна жестокост и благородно великодушие често в рамките на един и същ разговор, той постоянно държи всички около себе си извън равновесие, неспособни да предскажат реакцията му в конкретната ситуацията. Хауръд Блис, президентът на Сирийския протестантски колеж в Бейрут, си спомня една среща между Джемал и британски просител, на когото управителят безцеремонно отказва всяка отправена от него молба, докато един от помощниците му не му донася запечатан плик. След като прочита писмото в него, Джемал разцъфва в широка усмивка.

„Сега вече мога да удовлетворя всичките ви искания – заявява той. – Токущо получих орден от царя на България, а в такива моменти винаги удовлетворявам исканията на първия просител.“[2]

Един от резултатите на този стил, разбира се, е, че проблемите никога не са истински решени; знаейки, че почти всеки суров указ може да бъде отменен или обратно, предоставеното благоволение скоро може да бъде анулирано, просителите са се научили да молят Джемал за разглеждане на молбите им, когато ги уведомят, че той е в добро настроение или, вярвайки в закона за средните стойности, просто да представят многократно исканията си.

В негова защитата все пак би могло да се каже, че сирийският губернатор е имал твърде много проблеми, които да го ядосват. Всъщност от средата на март 1915 г. той е връхлетян от такъв порой от кризи, който може да накара и най-бодрия човек да се чувства малко изтощен. Например първата от тези кризи, възникнала сутринта на 22 март, е направо абсурдна.

◇◇◇

Испанският консул в Ерусалим, елегантен млад мъж граф Антонио де ла Сиерва де Балобар, работейки същата тази сутрин в кабинета си, забелязва, че небето изведнъж е потъмняло, сякаш има слънчево затъмнение. „Като надникнах от балкона, видях, че един огромен облак напълно е затъмнил светлината на слънцето.“[1] Докато Балобар гледа, облакът се спуска и се вижда, че се състои от милиони и милиони скакалци. „Земята, терасите, покривите, целият град, а след това и провинцията, всичко беше покрито от тези отвратителни малки гадинки.“

Точно толкова бързо, колкото се е появил, роякът се премества на изток, към Ерихон, но в следващите дни от цяла Палестина започват да пристигат доклади за напастта от скакалците. Съобщават за цели овощни градини и ниви, оголени до шушка в рамките на часове, за ослепени селскостопански животни и деца, оставени за кратко без надзор, защото насекомите са се впили в очите им, за да ги изсмучат.[2]

Светите земи и в миналото са били нападани от скакалци, но нищо в съвременните спомени на човечеството не може да се сравни с тази напаст. А и не би могла да дойде в по-лош момент. Този мор изключително много увеличава тежестта на войната – десетки хиляди сирийски фермери са взети в армията, шири се необуздана реквизиция на добитък и машини – и със сигурност ще усложни още повече и без това проблемното пролетно засаждане и ще причини масивен недостиг на храна и покачване на цените. Всъщност консулът Балобар отбелязва, че само часове след като роякът се спуска над Ерусалим, цените на пшеницата по пазарите на града скачат.

Верен на представата си за реформатор, Джемал паша не сформира комитет, нито пък назначава някой подлизурко да се справи с проблема – типичната османска реакция при криза. Вместо това той веднага призовава най-известния учен агроном на Сирия – трийсет и девет годишния еврейски имигрант Аарон Ааронсон. Срещата между двамата буйни, твърдоглави мъже се състои на 27 март и по желание на Джемал е проведена на френски език. Тя започва с твърд старт. Заедно с очертаване на съвременните техники, които може да се използват за борба с нашествието, Ааронсон се възползва от възможността най-безцеремонно да критикува огромните реквизиции за армията, които са довели региона на ръба на разрухата още преди появата на скакалците. Според историята, която Ааронсон по-късно ще разкаже, управителят прекъсва тирадата му с един прост въпрос: „А какво ще стане, ако наредя да ви обесят?“.

◇◇◇

С не по-малко язвителен тон, намеквайки едновременно както за значителното си тегло, така и за мрежата си от влиятелни приятели в чужбина, агрономът отвръща: „Ваше Превъзходителство, тежестта на тялото ми ще счупи бесилката и ще вдигне такъв шум, че ще се чуе чак в Америка“[1].

Джемал очевидно харесва този отговор. Преди края на срещата той вече е назначил Ааронсон за главен инспектор на нова програма за ликвидиране на скакалците и му предоставя почти диктаторска власт, за да я изпълни. Управителят ясно дава да се разбере, че ако някакви дребни чиновници се изпречат на пътя на Ааронсон, ще трябва да отговарят пред него.[2]

Но ако справянето с напастта на скакалците може да се делегира на експерт, не така стоят нещата с другите проблеми на Джемал през този месец март.

За известно време той отлага и не иска да повярва на информацията, че „Арабският проблем“ на Империята може да бъде далеч по-сериозен, отколкото си мислят в Константинопол, и че в Сирия те може би седят върху тлеещ вулкан. Малко след като Турция влиза във войната през ноември, офицери от подразделение на турското контраразузнаване проникват във френското консулство в Бейрут и намират там купчина документи, заключени във вграден сейф. Те разкриват дългогодишната тайна връзка между френския консул и редица арабски лидери в Бейрут и Дамаск, които са в опозиция на младотурското правителство. И не само че са в опозиция, но и много от предложенията, които тези хора дават на френския консул – за сирийска независимост, за френски протекторат в Ливан, – са накратко казано предателски.

Но налагането на наказание на недоволните старейшини от Наблус е едно, а предприемане на действия срещу консулските заговорници от Бейрут и Дамаск е далеч по-сложен проблем. Мнозина от тях са много известни в целия арабски свят и тяхната екзекуция или изгнание може да провокира именно онзи арабски бунт, който Турция се стреми да избегне. А може и да даде сигнал за тревога в големия арабско-мюсюлмански свят, включително и в „заграбените“ земи на Египет и Френска Северна Африка, точно когато Константинопол се опитва да привлече общностите там към каузата на панислямския джихад. Следователно Джемал не вижда друг вариант, освен да възприеме подхода на изчакване и наблюдение. Той скрива досието „Бейрут“ в кабинета си в Дамаск и полага усилия да държи бунтарите близо до себе си, преструвайки се, че всичко е нормално, като се обръща отново към старата османска практика на раздаване на синекурни и почетни длъжности. Тази тактика може в крайна сметка да спечели заговорниците на негова страна или обратното, да разкрие доколко са се разширили техните конспира-

◇◇◇

тивни кръгове в действителност, но така или иначе е много тревожно да има толкова много предатели в момент, в който съюзническата инвазия в Сирия изведнъж става все по-вероятна.

Но в Сирия всеки проблем има свой контрапроблем. Като се има предвид, че бейрутските дисиденти се състоят почти изцяло от т.нар. прогресивни елементи – арабски градски либерали, надъхани с европейските идеи на национализма и самоопределението, в края на март Джемал е изправен и пред криза с арабските консерватори – тези, които са възмутени от модернистките и според тях светски реформи на младотурците. Тази консервативна криза скоро ще се появи съвсем буквално на прага на управителя под формата на любезния и възпитан трийсет и една годишен шейх Файсал ибн Хюсеин.

Файсал е третият от четиримата синове на емир Хюсеин, племенен вожд на огромния регион Хиджаз в Западна Арабия. От много по-голямо значение е, че бащата на Файсал е *шериф* – религиозен лидер на свещените мюсюлмански градове Мека и Медина – и последният потомък на Хашимитската династия, която е пазител на свещената ислямска земя още от X в.

Отношенията между младотурците и емир Хюсеин са били обтегнати още от самото начало, а с времето не е направено нищо за подобряването им. С почти средновековния си консерватизъм през годините Хюсеин е гледал на потока от либерални декрети, издавани от Константинопол, с все по-задълбочаваща се антипатия. Недоволството му обхваща инициираните от младотурците еманципация на жените и популяризиране правата на малцинствата, отнемането на гражданската власт от религиозните лидери, дори и усилията за обуздаване на робството, което все още е често срещана практика в Хиджаз. Основателно в такъв случай най-чувствителният фокус на озлоблението на емир Хюсеин е предложеното продължаване на Хиджазката железница от Медина до Мека. Той съвсем не приема продължаването като знак за напредък, като начин да се улесни пътуването на мюсюлманските поклонници за хадж до Светия град, а напротив – като троянски кон на Константинопол, с цел упражняване на по-голям контрол над региона и по-специално над самия него. Резултатът е безкрайна поредица от сблъсъци между назначения граждански валия в Хиджаз и емира и синовете му.[1]

Напрежението става още по-голямо и последиците очевидно са много по-тежки, откакто Турция е влязла във войната. Като се има предвид, че Хюсеин е един от най-уважаваните религиозни водачи в мюсюлманския свят, неопределената му реакция на призива за джихад през ноември веднага е забелязана от всички и се приема като основна причина за слабите резултати

◇◇◇

на свещената борба до този момент. Същото се случва и с призивите за национално единство във военната кампания, които не успяват да допринесат с нищо за потушаването на дългогодишната вражда между Али – най-възрастния син на Хюсеин, и тогавашния валия на Медина – вражда, която на моменти стига почти до истински битки. А освен това налице е и слаб отзвук от страна на емира на искането на Джемал за доброволци, които да се включат в нападението над Суец. Вместо хиляди племенни бойци, на които режимът разчита, Абдуллах – вторият син на Хюсеин, се появява в Сирия само с една малобройна групичка.

Но въпреки всички тези провокации отношението към Хюсеин и синовете му трябва да е още по-деликатно от това към бунтарите в Бейрут. Макар че от тясно военна гледна точка Хиджаз не притежава стратегическото значение на Сирия – той включва няколко малки града, заобиколени от обширни пустини в отдалечената периферия на империята, – единствено хашимитският емир има възможността и правомощията да даде или откаже *религиозна* благословия върху действията на Константинопол и именно това му дава извънредно голямо влияние и власт. По този начин се стига до един вид патово положение. Очевидно е, че младотурците искат или Хюсеин да се съобразява с тях, или да се отърват от присъствието му, но да тръгнат срещу него твърде кардинално означава просто да предизвикат свирепа консервативна реакция. От своя страна Хюсеин би трябвало да знае, че търпението на младотурците има граници и че ако злоупотреби прекомерно с него, това ще е равносилно на покана за нахлуване на войските им в земите му.

Но в това патово положение наскоро е имало опасен пробив. През януари най-големият син на Хюсеин Али заявява, че е разкрил заговор на валията на Медина за сваляне на Хюсеин и за заместването му с по-отстъпчива религиозна фигура. Това е причината за пристигането на Файсал в Сирия. Емир Хюсеин го изпраща от пустините на Арабия, за да се изправи срещу режима на Константинопол, да изрази възмущението си от заговора за преврат и да поиска валията на провинцията да бъде отстранен. Но в тази ситуация за Джемал паша най-сетне се появява едно нещо, което поне се доближава до добра новина, защото, ако в размирното семейство на Хюсеин е имало някой, който може да бъде гласът на разума, то това е Файсал. Както по-възрастните си братя и той е отгледан и образован във вътрешния двор на султана в Константинопол, но изглежда, че това цивилизоващо влияние се е проявило в специфична форма в скромния трети син на Хюсеин. Във Файсал има предпазливост, дори плахост, които биха могли да бъдат използвани чрез благи думи и чар – и макар че нещастните старейшини от Наблус, довлечени в кабинета му, може и да са си заминали с друго мнение, чарът е един от специалитетите на Джемал.

Когато Файсал и свитата му влизат в града, управителят възнамерява да го посрещне с цялото великолепие, подобаващо на такъв високопоставен гост.

На по-малко от километър и половина от немския хоспис, в Германския военен щаб в центъра на Ерусалим, Курт Прюфер също проявява силен интерес към предстоящото пристигане на Файсал ибн Хюсеин. Той има обаче доста по-драстични идеи как да спечели семейството на Хюсеин за турсконемската кауза.

Още през октомври 1914 г., преди Джемал паша да пристигне в Сирия, Прюфер е изпратил свои шпиони в Хиджаз, за да научи на кого принадлежи истинската лоялност на емир Хюсеин. Неговото заключение, както съобщава на Макс фон Опенхайм в началото на ноември, е, че емирът на Мека е по същество във ведомостта на Британски Египет, сиреч купен е от англичаните и като такъв е „английски от горе до долу“[1].

Отвъд явните политически и религиозни различия с младотурците проблемът с Хюсеин се усложнява и от географията. Един от най-изолираните и бедни райони на Османската империя, икономиката на Хиджаз е почти изцяло зависима от годишния хадж или поклонението на мюсюлманите в Мека, по-голямата част от които идват или от Индия, или от Египет. Безводният, неплодороден Хиджаз освен това разчита на внос на зърно за прехрана на народа си, а голяма част от него идва през Червено море от Египет или от Британски Судан под формата на субсидирани от правителството религиозни дарения.

С безспорния контрол на британския флот над Червено море ще бъде проста работа да се отреже трафикът на пилигримите и хранителните доставки за Хиджаз – действие, което бързо ще доведе региона до пълна разруха. Хюсеин е намекнал пред Константинопол, че това е мечът, който е надвиснал над главата му и е основната причина той да пристъпва така внимателно пред исканията на режима.

Но за Курт Прюфер всичко е било по-скоро възмутителен блъф. Казано по-просто британците никога не биха рискували да си навлекат гнева на мюсюлманския свят, като му причинят бедствен глад, камо ли да нахлуят в ислямската свещена земя. В същото време Хюсеин, като пазител на Мека и Медина, не би посмял да премине на страната на британците заради същия този мюсюлмански гняв, който после ще се насочи към него самия. Всъщност хитрият стар емир в Мека си играе и с двете страни: държи британците подръка, запазвайки хранителните субсидии и поклоническия трафик непокътнати, чрез прокламиране на различията си с Константинопол, и държи Константинопол подръка, чрез разтръбяване на измислена британска заплаха.[2]

Проблемът е, че турците не биха посмели да предизвикат Хюсеин, нито пък ще разрешат на съюзниците си да го направят. След пристигането им в региона на Прюфер и другите германски разузнавачи е било изрично заб-

◇◇◇

ранено да се намесват по какъвто и да е начин в хиджазките дела. Джемал дори е възнамерявал по време на посещението на Файсал да скрие младия шейх от германските си съветници, поне доколкото е възможно. Сирийският управител несъмнено ще преследва същия курс, който младотурците са възприели към семейството на Хюсеин през последните шест години – внимателна загриженост и ласкателства, смесени с прикрити заплахи и с все така незначителен ефект.

Това, които е особено влудяващо за Прюфер, е, че Хюсеин е един от възловите елементи за пълния разцвет на панислямския джихад. Без благословията на хашимитския лидер тази фетва остава измислица на режима на младотурците, но с неговата благословия могат да се запалят пожари из целия Близък изток и отвъд него.

В доклада си от ноември до Опенхайм Прюфер прави заключението, че емирът „за щастие е безсилен и е в нашите ръце“. Предизвикателството сега е да убеди всички други – Джемал, младотурците в Константинопол, самия Хюсеин, – че това е вярно.

Няма почти никакви знаци, че Лорънс е следил събитията в Арабския полуостров или че дори е бил наясно с тях по време на първите няколко месеца в разузнавателното поделение в Кайро – разбираемо е, че фокусът на вниманието му е обсебен от Сирия. Това се променя, когато се запознава с Роналд Сторс – британския секретар по близкоизточните въпроси в Египет. С тънък като молив мустак, пристрастен към бели ленени костюми, Сторс се откроява с контешката си външност сред преобладаващо униформените британци, населяващи военновременния Кайро, образован в Кембридж естет с енциклопедични познания за опера, ренесансово изкуство и класическа литература. Пристигнал в Египет като млад, той е преминал през множество постове в британската администрация там, преди да спечели назначение като секретар по близкоизточните въпроси през 1909 г. на двайсет и осем годишна възраст. Това очевидно е позицията, за която е роден. Освен че удостоява с достолепното си присъствие официалните приеми и галавечери, към които британската общност в Кайро е особено пристрастена, Сторс е действал като дясна ръка на британския генерален консул в Египет като задкулисен наблюдател на безброй политически интриги в страната. Неговата звезда изгрява доста по-ярко, когато лорд Кичънър заема този пост през 1911 г. Той скоро започва да приема Сторс като свой най-доверен помощник – секретарят по близкоизточните въпроси има основна роля в осуетяването на назначението на Курт Прюфер като директор на Хедивската библиотека, например – и поддържа отношения с него дори и след назначаването си като министър на войната през август 1914 г. Тъй като възнамерява да се върне на египетския си пост след приключване на войната, Кичънър е оставил протежето си в Кайро, за да му служи като очи и уши.

Но нещата не спират дотук. В услуга на Кичънър Роналд Сторс играе

ролята на решаващ проводник в политическа интрига, толкова чувствителна и поверителна, че е известна само на шепа мъже в Кайро, Лондон и в Мека, и пак той знае може би най-опасната тайна в Близкия изток. Чрез сприятеляването си с Т. Е. Лорънс и посвещаването му в тази тайна, Сторс ще постави младия офицер от разузнаването на път, който ще го изведе до голямата слава и известност.

Поне в началото това приятелството се базира на нещо изключително обикновено – общата любов към класическата литература. Както доста старомодният Сторс разказва за Лорънс в мемоарите си: „Ние нямахме никакви литературни различия, освен че той предпочиташе Омир пред Данте и не му допадаше моето предпочитание на Теокрит пред Аристофан“[1].

В един момент през зимата на 1915 г. техните дискусии се насочват към по-актуални теми и по-специално към мисията под прикритие, която Сторс провежда за лорд Кичънър.

Историята е започнала година по-рано, през февруари 1914 г., когато Абдуллах ибн Хюсеин, трийсет и две годишният втори син на емира на Мека Хюсеин, идва на посещение в Кайро. Въпреки че разочарованието на емира от режима в Константинопол до този момент вече е всеобщо известно, Абдуллах довежда нещата до съвсем нови измерения; удостоен с кратка среща с Кичънър, той се опитва да научи от генералния консул каква би била британската реакция на всеобщ арабски бунт в Хиджаз. Кичънър се постарава да заобиколи въпроса. В края на краищата, в този момент Великобритания и Турция все още са в мирни отношения, и англичаните не биха направили нищо, за да насърчат бунт в което и да е османско владение. Когато Абдуллах се връща в Кайро два месеца по-късно, надявайки се на втора среща, Кичънър го натрапва на своя секретар по близкоизточните въпроси.

Каквато и хитрост да е проявил Абдуллах спрямо Кичънър, на срещата със Сторс той изобщо не си дава труд да прибягва до подобни похвати. „Бях категорично запитан дали Великобритания ще представи на Великия шериф [Хюсеин] дузина или поне половин дузина картечници – припомня си Сторс. – Когато попитах какво би могло да бъде тяхното предназначение, той отговори: „За защита“ и продължи по-нататък, като добави, че защитата ще бъде срещу атака от турците. Нямах нужда от никакви специални инструкции, за да го информирам, че ние никога не бихме се замесили в предоставяне на оръжие, което да се използва срещу приятелска държава.“[2]

Но тази втора среща с Абдуллах е била през април 1914 г., а до следващата през септември нещата са се променили много. Докато чака, за да види дали Турция ще влезе във войната, вече като военен министър Кичънър има основание да си припомни предишния си разговор със сина на Хюсеин и да

◇◇◇

оцени, че в Арабия може би го чака уникална възможност. Вместо да действа чрез висши офицери в британската армия или цивилни служители в Египет, Кичънър изпраща шифрована телеграма до стария си офис в Кайро: „Кажете на Сторс да изпрати тайно и внимателно избран пратеник от мен до шериф Абдуллах, за да установи дали той, баща му и арабите в Хиджаз ще бъдат с нас или против нас, в случай че настоящото германско влияние в Константинопол принуди [Турция]... да влезе във война срещу Великобритания“[1].

Отговорът на Хюсеин, който пристига точно когато Турция се присъединява към войната, е възбуждащ. Макар да посочва, че ще се стреми да остане неутрален, шерифът намеква, че с достатъчна външна подкрепа и конкретни обещания от Великобритания да остане извън вътрешните арабски дела, той може да поведе своите „преки последователи на бунт“[2].

Хващайки се за тази перспектива, Кичънър бързо изпраща друго съобщение, което драстично вдига летвата. Ако арабите се присъединят към тях, вместо да останат само неутрални: „Великобритания ще гарантира независимостта, правата и привилегиите на шерифата срещу всяка външна чужда агресия, по-специално тази на османците. Досега ние сме защитавали и сме били приятели на исляма персонифициран в турците [букв.]; отсега нататък така ще бъде за благородните араби“[3].

Но тогава поведението на Хюсеин, изглежда, става някак двусмислено. В следващото си писмо, получено от Сторс през декември, емирът повтаря намерението си да „се избегне всяко действие в ущърб на британците“, но също така посочва, че за категорично скъсване с Турция ще трябва да се почака до неопределено бъдеще. И нещата спират дотам. Месеци след като Хюсеин е изпратил последното съобщение, няма никаква вест от Мека.

За Лорънс детайлите на тази тайна кореспонденция с Хюсеин идват като откровение. След пристигането си в Кайро той е посветил огромна енергия на измерването на възможността за арабски бунт в Сирия, бунт, който почти по дефиниция, ще бъде зависим от т.нар. прогресивни елементи: бизнесмени и интелектуалци, недоволни от корупцията на режима в Константинопол, малцинства с копнеж по равенство, арабски офицери и наборници, разочаровани от турския военен шовинизъм. За консервативната Арабия той не знае почти нищо.

Но от политическа гледна точка Лорънс бързо оценява потенциала на Хиджаз. Един съюз с Хюсеин ще предпази британците от обвинението, че подклаждат въстание като средство за завземане на Близкия изток; като пазител на свещените градове, за повечето мюсюлмани би било немислимо той да влезе в съюз с неверници, които възнамеряват да заграбят земите

◇◇◇

им. Напротив, бунт, започнал в Хиджаз под негово ръководство, ще получи одобрение на религиозна основа и ще обезсили пропагандата „ислям срещу кръстоносци“, разпространявана от турците и Макс фон Опенхайм.

Но опитите му да оцени докъде са стигнали нещата в отсъствието на каквото и да е ново съобщение от Хюсеин, се оказват сложна задача. От една страна, той, изглежда, ще спазва обещанието си за неутралитет, както е видно от продължаващата му уклончива позиция по отношение на призивите за джихад. От друга страна, неотдавна е изпратил третия си син, Файсал, да се срещне с Джемал паша в Сирия и след това да продължи към Константинопол за други срещи с ръководството на младотурците. Тъй като Файсал обикновено се смята за най-умерен и трезвомислещ от синовете на Хюсеин, очевидното заключение е, че Хюсеин бавно си проправя път към помиряване с Константинопол и че кратката, вдъхновяваща перспектива за арабски бунт в Хиджаз се изплъзва на британците.

Самият Лорънс скоро ще има далеч по-неотложни проблеми от разгадаването на хиджазката политика. От началото на април 1915 г. цялото внимание на Британски Египет се обръща към предстоящата военноморска и сухопътна офанзива в Дарданелите.

През първата седмица на април по северното крайбрежие на Египет започва да се събира огромна флотилия, а в палатковите лагери, с които е осеяна бреговата линия, десетки хиляди войници са заети с пренасяне на продоволствие и с бойни тренировки. Те са членове на новосформирания Средиземноморски експедиционен корпус (Mediterranean Expeditionary Force, накратко Med-Ex), който скоро ще удари главата и сърцето на турския противник. Независимо от досадата на очакването, настроението на войските е възторжено и разпалено.

Но Т. Е. Лорънс има лоши предчувствия. Безпокойството, което е усетил от самото начало на операция „Дарданели“, само се задълбочава, след като той и други членове на разузнаването в Кайро са изпратени на плацдарма, за да информират своите командири за ситуацията, която може да се очаква на другия край. „Med-Ex се оказаха ужасно зле подготвени – пише Лорънс на Дейвид Хогарт на 20 април – не знаят нито къде отиват, нито кого ще срещнат, нито какво ще правят.“[1] Най-шокиращо от всичко за Лорънс е, че за да начертаят плановете за сухопътната си офанзива, офицерите от старшия команден състав на Med-Ex са пристигнали в Египет с точно две копия на остарели карти с мащаб 4:1000 на района на Дарданелите.[2]

Но когато се стига до извършване на глупости, се оказва, че британските военни стратези просто са разгрявали. Решено е, че главната зона на десанта

◇◇◇

на Med-Ex ще бъде на полуостров Галиполи – тънка ивица със скалисти планини, които формират западните брегове на Дарданелите. Широк едва сто и десет километра, полуостровът се простира на около осемдесет километра на североизток, преди да се разшири в европейския континент. Британците са могли да изберат произволни места за акостиране по дължината на Галиполи, където сухопътните войски, след като завземат хребета и се спуснат откъм противоположната му страна – на места разстоянието е по-малко от пет километра, – ще разцепят османската армия на две и ще хванат в капан всички вражески сили, разположени под тази линия. Разбира се, най-добрият вариант би бил да заобиколят изцяло полуострова и да влязат в пристанището на северния край на залива Сарос. Една настъпваща по брега на този широк залив войска не само ще откъсне всички турски войски в гарнизона на Галиполи, но ще може почти безпрепятствено да се придвижи през леснодостъпния терен във вътрешността до Константинопол на разстояние само от сто и шейсет километра. Това определено е най-големият страх на генерал Лиман фон Сандерс – германския командир, наскоро назначен от турското правителство да ръководи защитата на Дарданелите. В очакване на десант в Сарос, той е изпратил там щаба си и една трета от армията си.

Единствената възможност, която Сандърс е склонен да подцени, е десант в южния край на Галиполи, просто защото основните правила на военната логика – и дори само простичкият здрав разум – са против това. Не само че десантна войска там ще бъде уязвима от защитниците, окопали се на височините над нея, но и ще бъде напълно изложена на дългобойната турска артилерия в околните крепости. И дори такава войска да успее да изкачи височините и да завземе тези крепости, турските защитници ще могат бавно да се оттеглят от полуострова, изграждайки набързо нови траншеи, докато се придвижват, копирайки статичната окопна война, която толкова силно е парализирала войските на Западния фронт. Наистина, човек би трябвало да е много притиснат, за да избере най-лошото място за десант на дългото четири хиляди и осемстотин километра средиземноморско крайбрежие на Османската империя – и все пак, точно тук Med-Ex ще акостира на брега.

Освен от снизходителното отношение към врага, което винаги е опасна нагласа за една армия, това решение очевидно е породено от чиста бюрократична закостенялост. Тъй като кампанията „Дарданели“ е била замислена първоначално като военноморска операция, успехът или провалът на разширената мисия ще продължи да се преценява през тесния обектив на първоначалната цел – прочистване на пролива, оставяйки стратезите съвсем слепи за идеята да се опита различен подход, който в крайна сметка да постигне същата цел. Невероятно, но изглежда, че стратезите на Галиполи не са отхвърлили алтернативни места за десант, а по-скоро изобщо никога не са обмисляли сериозно други възможности.

В края на април войниците на Med-Ex по египетското крайбрежие започват да се качват на корабите, които ще ги отведат в Източното Среди-

земноморие до Галиполи. Поглеждайки назад към проваленитe си усилия от предходните месеци не само за Александрета, но и за редица други планове, които той и разузнавателното поделение в Кайро са създали само за да ги видят отхвърлени, Лорънс не успява да скрие гнева си в друго писмо до Хогарт:

„Цялата арабска работа отиде по дяволите. Никога не съм виждал по-жалка неразбория. Това може да накара човек да вие от ярост, защото имахме чудесен шанс там. – И завършва с една някак отчаяна бележка: – Настоявайте за А(лександрета), ако можете; струва ми се, че това е единственото нещо, което ни е останало.“[1]

Когато пише това писмо на 26 април, Лорънс не знае още колко по-заплетена ще стане неразборията. Само ден преди това Med-Ex слизат на сушата в Галиполи.

Около 6,15 ч. сутринта на 25 април параходът „Ривър Клайд“, преустроен въглищен кораб от Ливърпул, доближава до малък, леко извит плаж – с кодово име плаж V – на нос Хелес, в южния край на полуостров Галиполи.[2] На долните палуби са натъпкани около две хиляди британски войници. Заедно с „Ривър Клайд“ в спокойното море влизат и пет или шест кораба, всеки теглещ на буксир няколко открити баржи, които също са натъпкани до перилата с войници. На около сто метра капитаните на баржите откачват буксирните въжета и раздават гребла на екипажите, за да изминат останалата част до брега с гребане. На този бряг няма никакъв признак на живот. Изглежда, че точно както са се надявали стратезите, десантът на нос Хелес ще завари турците напълно неподготвени.

Но има огромен проблем, защото небрежната подготовка на войниците, които ще бъдат стоварени на плаж V – а идеята да се изпратят хора на вражески плаж в небронирани, безмоторни дървени лодки не е най-лошото от всичко, – предполага неприятности, ако се натъкнат на съпротива. Работниците в Александрийската корабостроителница са започнали работа по маскировката на „Ривър Клайд“, но не им е стигнало време да го завършат и в резултат, докато въглищният кораб приближава плаж V онази сутрин, сивият цвят, характерен за бойните кораби, е нашарен с огромни петна жълтокафяв грунд, които го открояват на фона на морето сякаш е осветен. Освен това има и друг дребен проблем – „Ривър Клайд“ всъщност не е в състояние да стигне до плажа. Планът е да застане на дрейф до брега и да се пуснат няколко рибарски лодки в залива, които да се наредят една до друга и така да

◇◇◇

се създаде импровизиран мост от кораба майка до брега. После слизащите войници да излязат от четирите врати, изрязани в носа на „Ривър Клайд“, да преминат по двата мостика до рибарските лодки, да се качат на тях и най-накрая да стигнат до плажа. Трудно е да си представим, че подобни небрежни приготовления биха съпътствали десант срещу островитяните от Тихия океан през каменната ера, камо ли срещу модерна армия, но това е заради силното презрение на британските военни стратези към турците.

Докато баржите наближават плажа, единствените звуци, носещи се над тихия залив, са от потапянето на греблата на войниците, които си говорят и се смеят – може би малко по-високо от нормалното, облекчени от безметежното си акостиране. Но точно в момента, когато лодките са само на няколко метра от плаж V, турските картечници, скрити на стратегически позиции по бреговата линия, започват да стрелят.

Войниците в откритите баржи нямат никакъв шанс. Една след друга лодките са разбити на парчета или са преобърнати от залповете, а натоварените в тях войници с военно снаряжение потъват в прибоя или са застреляни, след като са се заплели в бодливата тел, която е опъната под повърхността на водата. Повечето от малцината, които са слезли живи на плажа, скоро са били покосени от картечния огън.

Тези, които слизат от „Ривър Клайд“, също не се справят по-добре. Работните екипи излизат от защитения стоманен корпус, за да сглобят ерзац понтона, но почти моментално са застреляни или потъват в прибоя. Когато най-накрая е сглобено нещо като мост, войниците, тръгващи по него, се оказват лесни мишени. От първата група от двеста души, излезли от вратите, прорязани в носа, само единайсет достигат брега. Много от първите жертви по мостиците всъщност умират от задушаване, затиснати под нарастващите купчини мъртви и ранени, които са идвали зад тях. Който успява да стигне до плажа, търси безопасност зад високите два метра пясъчни дюни на края на сушата – нищожна защита срещу картечните куршуми. До късния следобед във водата има толкова много трупове на войници, че един британски капитан, наблюдавал сцената, казва: „Морето в близост до брега имаше червения цвят на кръвта, която можеше да се види на стотици метри“[1].

До края на този първи ден форсиращите десантни войски при Галиполи са дали близо четири хиляди жертви или доста повече от общия брой войници, които Лорънс е предвиждал, че ще бъдат необходими, за да се превземе Александрета. Генерал Фон Сандерс е толкова объркан от идиотизма на врага си, че на следващия ден все още е убеден, че южният десант е бил просто финт и че основната щурмуваща войска ще се появи другаде. Нещата са оставени на местния турски дивизионен командир подполковник Мустафа Кемал, който действа по своя инициатива и многократно хвърля хората си

◇◇◇

срещу нашествениците, придържащи се към своите малки брегови предмостия, опитвайки се да ги върне обратно в морето.

Целта на първия ден на десанта на нос Хелес е да се завземе малко селце на около шест и половина километра навътре, а след това да се атакуват турските укрепления над него. През следващите седем месеца британците няма да достигнат това село, но ще дадат почти четвърт милион жертви, докато продължават да опитват. Що се отнася до османския командир Мустафа Кемал, скоро целият свят ще чуе повече за него. През 1922 г. той ще се появи като спасител на възстановяващата се турска република и ще стане по-известен с почетната титла към името си Кемал – Ататюрк (Баща на турците).

Но не само петстотинте хиляди войници, убити или ранени и от двете страни на траншеите, ще паднат в жертва в резултат на катастрофата в Галиполи. В същия ден, в който британците слизат на брега, 25 април, режимът в Константинопол нарежда да бъдат арестувани около двеста арменски интелектуалци и бизнес лидери, които са обвинени, че са потенциална пета колона на нашествениците. Това е началото на бруталната „прочистваща операция“ срещу едно християнско малцинство в Османската империя – геноцид, според мнозина, който ще доведе до смъртта на един милион арменци и асирийци през следващата година.

Ще мине известно време, преди Лорънс и други британски офицери, участващи в Близкоизточния театър на бойните действия, да осъзнаят, че Галиполи е дал още една жертва: шансът за помитащ арабски бунт срещу турците, който би се разпрострял от Хиджаз до Северна Сирия и още по-нататък, към Ирак. Подробностите за тази пропусната възможност ще станат известни след повече от година, когато Лорънс се среща на четири очи с третия син на емир Хюсеин, Файсал, и научава, че пътуването му на север през пролетта на 1915 г. е било нещо много повече, отколкото е било видимо на повърхността.

През януари 1915 г., почти по същото време, когато разбира за заговора на мединския валия срещу него, Хюсеин е бил посетен в Мека от сириец на име Фавзи ал-Бакри. Дългогодишен и доверен член на свитата на емира, при това посещение ал-Бакри му е разкрил, че той е и високопоставен член на „Ал-Фатат“ – тайно общество на арабски националисти със седалище в родния му град Дамаск с клетки в цяла Сирия и Ирак. След като научава за тайната кореспонденция на Хюсеин с британците, ръководството на „Ал-Фатат“ изпраща ал-Бакри в Мека с предложение за общ бунт срещу Константинопол – на „Ал-Фатат“ в Сирия и на силите на емира в Хиджаз, които да бъдат подкрепени от британците, с Хюсеин като духовен водач на въстанието.[1]

◇◇◇

Вместо да даде категоричен отговор на това предложение, предпазливият Хюсеин е изпратил Фейсал на север с двойна мисия: да оцени положението на семейството им в Константинопол, но също така да разбере и какви са истинските перспективи на един съюз с „Ал-Фатат“.

При пристигането си в Дамаск в края на март Файсал учтиво отказва поканата на Джемал паша да отседне в имението на управителя с обяснението, че вече е приел гостоприемството на видното дамаско семейство ал-Бакри. В този дом, защитен от високи стени, Файсал провежда дълга серия преговори с конспираторите от „Ал-Фатат“ и именно деликатният характер на тези срещи до голяма степен обяснява защо престоят му в Дамаск, първоначално предвиден за кратък период, е удължен до около три седмици.

Когато отива в Константинопол, младият шейх сръчно работи и с противниците на националистите. В срещи с другите двама членове на младотурския триумвират – Енвер и Талят, както и с новопристигналия Макс фон Опенхайм, Файсал нееднократно изразява предаността на семейството си към османската кауза, като дори стига дотам, че да подпише споразумение с Енвер, което уж най-сетне слага край на много от проблемите, стоящи между Константинопол и баща му. В средата на май, под акомпанимента на сложна прощална церемония, организирана от благодарния режим, той се качва на влак на гара „Хайдар паша“, за да се завърне в Сирия.

Но това пътуване се извършва в един променен свят. Само няколко седмици след десанта в Галиполи десетки хиляди арменци са били прогонени от домовете си и са изпратени в изгнание във вътрешността и гледката зад прозореца на влака представлява ужасяващо безкрайно зрелище на гладни жени и деца – и подозрително малко мъже, – карани Бог знае накъде под остриетата на щиковете. По отношение на предложения арабски бунт в Дамаск го очаква още по-мрачна новина. От своите съзаклятници от „Ал-Фатат“ Файсал разбира, че много от доминираните от араби военни части в региона, на които заговорниците са разчитали за подкрепа, когато бунтът избухне, вече са били изпратени по бойните полета на Галиполи и са заменени с лоялни на режима турски полкове.

Въпреки коренно промененатa обстановка, а може би именно заради нея, заговорниците от „Ал-Фатат“ притискат Файсал да занесе един документ на баща си, а чрез него и на британците в Египет. Въпросният документ скоро ще стане известен като Дамаския протокол и се състои от списък с условия, при които с британска помощ „Ал-Фатат“ все пак ще успеят да започнат своето въстание. Когато Файсал се отправя обратно към Мека, единственият екземпляр от протокола е скрит в ботуша на най-доверения му телохранител.

Подготвяйки се за завръщането на Файсал обратно в Сирия през март, Джемал паша е виждал в третия син на емира последната си надежда да обуздае непокорното сърце на Хюсеин. В действителност сирийският управител е имал основания за тази оценка, макар и по съвсем погрешни причини. На конклав на семейство Хюсеин, проведен в техния летен дворец през юни,

Абдуллах и Али ще са тези, които ще лобират пред баща си за незабавно въстание срещу Константинопол, докато Файсал, наскоро станал свидетел на всичко, което кампанията в Галиполи е причинила – масовата смърт на арменците по анадолските пътища, разпръсването на арабските части в Северна Сирия – ще настоява за предпазливост.

Но Т. Е. Лорънс тепърва ще научи за това. В дните и седмиците след десанта при Галиполи, докато прелиства каскадата от мрачни доклади за сраженията, идващи по телеграфа в хотел „Савой“ в Кайро, възможно е той да е останал в неведение и за Дамаския протокол, и за евентуалните британски съюзници, очакващи ги в Сирия и Хиджаз. Едно задължително предварително условие за техния бунт, за което конспираторите от „Ал-Фатат“ и Хюсеин ще настояват в Кайро – задължителна предпоставка, от която зависят всички техни действия, – е британски десант в Александрета.